

BARBARA KULCZYCKA

SPEŁNIANIE FUNKCJI WYCHOWAWCZEJ
W RODZINACH NIEPEŁNYCH

Rodziny niepełne cieszą się coraz większym zainteresowaniem badaczy. Wynika ono z rosnącej liczby rodzin niepełnych i ze szczególnej wagi samego problemu. Wyniki wielu badań wykazują, że niepełność rodziny odgrywa istotną rolę w powstawaniu zaburzeń w rozwoju osobowości dzieci i młodzieży. Prowadzą one do szczególnego zainteresowania się spełnianiem przez rodziny niepełne funkcji wychowawczej. Funkcja wychowawcza rodziny, rozumiana jako oddziaływanie wspomagające rozwój osobowości dziecka, związana jest głównie z przekazywaniem wartości oraz różnorodnymi zabiegami o warunki stymulujące rozwój dziecka.

Spełnianie funkcji wychowawczej przez rodziny niepełne: rozwiedzione i matki niezamężne, stanowiło przedmiot badań, prezentowanych w niniejszym artykule. Dla celów porównawczych badano też rodziny pełne. Ogólny stan badań uzasadnia przyjętą hipotezę, że poziom spełniania funkcji wychowawczej w rodzinach niepełnych będzie niższy niż w rodzinach pełnych.

Badania przeprowadzono za pomocą wywiadów z 50 matkami rozwiedzionymi, 50 matkami niezamężnymi i 50 matkami z rodzin pełnych. Wywiady prowadzono w oparciu o skonstruowany do tego celu kwestionariusz, dotyczący sposobów i jakości spełniania funkcji wychowawczej. W konstrukcji pytań uwzględniono pytanie odnoszące się do wyboru uznawanych wartości, pytania odnoszące się do działań charakteryzujących funkcję wychowawczą, takich jak: zachęcanie dzieci do udziału w różnorodnych zajęciach rozwijająco-kształcących, czuwanie i kontrolowanie dzieci w spełnianiu obowiązków szkolnych i domowych, w spędzaniu wolnego czasu, prowadzenie rozmów wychowawczych a także pytania dotyczące oceny efektów spełniania funkcji wychowawczej i wystarczalności czasu na jej spełnianie.

Badane matki, udzielając odpowiedzi na poszczególne pytania dotyczące działań wychowawczych, nie tylko stwierdzały ich realizację, ale określały ich częstotliwość (np.

zawsze, często, czasami, rzadko, nigdy). W przypadku pytań oceniających efekty spełniania funkcji wychowawczej oraz wystarczalności czasu na jej spełnianie odpowiedzi były również ustopniowane. Wyróżnionym odpowiedziom przypisano arbitralnie wartości 5, 4, 3, 2, 1.

Badane matki mieszkały w dużych miastach, ich wiek wynosił od 25 do 52 lat, przy czym wśród matek rozwiedzionych i matek z rodzin pełnych dominowały kobiety w wieku od 36 do 40 lat a wśród matek niezamężnych przeważały kobiety młodsze, do 30 lat. We wszystkich trzech badanych grupach najliczniejszą kategorię stanowiły kobiety z wykształceniem średnim. Pracowały zawodowo wszystkie badane matki niezamężne, 94% matek rozwiedzionych i 90% matek z rodzin pełnych. Badane grupy matek różniły się pod względem wieku i ilości posiadanych dzieci. Matki niezamężne posiadały najczęściej jedno dziecko w wieku przedszkolnym, natomiast matki rozwiedzione i matki z rodzin pełnych posiadały częściej więcej niż jedno dziecko, przy czym w większości były to dzieci w wieku szkolnym.

W przedstawionej niżej analizie wyników badań porównywane są wartości uznawane przez badane matki rozwiedzione, niezamężne i matki z rodzin pełnych, a także intensywność ich oddziaływań wychowawczych, czas poświęcany spełnianiu funkcji wychowawczej oraz jej efekty.

Aby ustalić, czy istnieją różnice statystycznie istotne dotyczące jakości spełniania funkcji wychowawczej przez matki rozwiedzione, niezamężne i matki z rodzin pełnych, zastosowano test t-Studenta w odniesieniu do ocen dokonanych przez badane matki w odpowiedzi na pytania kwestionariusza.

Analizując oceny dokonane przez badane matki dotyczące takich wartości, jak: udane życie rodzinne, kariera zawodowa, zdrowie, uczciwe życie, miłość, zbawienie duszy, wygodny styl życia, osiągnięcie dojrzałości wewnętrznej, poświęcenie dla innych, realizacja własnych dążeń, stwierdzono następujące podobieństwa i różnice między badanymi grupami matek. We wszystkich trzech grupach najbardziej cenione są takie wartości jak: udane życie rodzinne, zdrowie i uczciwe życie. Jak wykazują liczne badania, wartości te zajmują czołowe miejsce w różnych badanych populacjach. W grupie matek z rodzin pełnych wysoko cenioną wartością jest ponadto zbawienie duszy. Wartość ta zyskała mniejsze uznanie w pozostałych badanych grupach matek, a zwłaszcza wśród matek niezamężnych, gdzie znacznie częściej wymieniana jest na ostatnich niż na pierwszych miejscach. We wszystkich trzech grupach rodzin wartościami najmniej cenionymi są: przyjemny i wygodny styl życia oraz kariera zawodowa. Ponadto w grupie matek niezamężnych i matek z rodzin pełnych wartością najmniej cenioną jest realizacja własnych dążeń.

Intensywność oddziaływań wychowawczych badanych matek porównywano na podstawie dokonanych przez nie ocen (5, 4, 3, 2, 1) w odpowiedzi na pytania dotyczące stopnia nasilenia ich starań o udział dzieci w zajęciach rozwijająco-kształcących, ruchach

i grupach religijnych, sporcie, turystyce itp.; interesowanie się dzieckiem i kontrolowanie go w spełnianiu obowiązków szkolnych i domowych, spędzaniu wolnego czasu a także częstotliwości prowadzenia z dziećmi rozmów o charakterze wychowawczym dotyczących perspektyw dalszej nauki, wyboru zawodu czy założenia w przyszłości rodziny.

Porównanie średnich wyników globalnych dotyczących intensywności oddziaływań wychowawczych trzech badanych grup matek za pomocą testu t-Studenta wykazało istotne statystycznie różnice. Różnice takie stwierdzono porównując wyniki otrzymane w grupie matek z rodzin pełnych ($\bar{x} = 3,64$) z wynikami w grupie matek rozwiedzionych ($\bar{x} = 3,30$) oraz z wynikami w grupie matek niezamężnych ($\bar{x} = 3,17$). Stwierdzone różnice świadczą o większym nasileniu działań wychowawczych matek z rodzin pełnych w porównaniu z matkami rozwiedzionymi i niezamężnymi. Nie stwierdzono natomiast istotnych statystycznie różnic porównując wyniki otrzymane w grupie matek rozwiedzionych i niezamężnych.

Analiza wyników dotyczących poszczególnych działań wychowawczych: zachęcania dzieci do udziału w różnorodnych zajęciach rozwijająco-kształcących, prowadzenia z nimi rozmów na temat ich przyszłości, kontrolowania dzieci w spełnianiu obowiązków szkolnych i domowych oraz w tym, jak i z kim spędzają wolny czas, w sposób bardziej szczegółowy ukazuje różnice między badanymi grupami matek. Jeśli chodzi o zachęcanie dzieci do udziału w różnorodnych rozwijająco-kształcących zajęciach, największe nasilenie tego rodzaju działań występuje w grupie matek z rodzin pełnych. Porównanie wyników otrzymanych w grupie matek z rodzin pełnych ($\bar{x} = 3,34$) zarówno z wynikami matek rozwiedzionych ($\bar{x} = 2,85$) jak i matek niezamężnych ($\bar{x} = 2,56$) wykazuje statystycznie istotne różnice na korzyść matek z rodzin pełnych. Również prowadzenie z dziećmi rozmów o charakterze wychowawczym, na temat ich przyszłości, najczęściej ma miejsce w badanych rodzinach pełnych. Najrzadziej takie rozmowy prowadzone są w rodzinach matek niezamężnych ($\bar{x} = 2,65$). Różnice wyników dla grupy matek z rodzin pełnych i matek niezamężnych okazały się istotne statystycznie. Również istotną statystycznie różnicę stwierdzono porównując wyniki otrzymane przez matki rozwiedzione ($\bar{x} = 3,38$) z wynikami matek niezamężnych. Świadczy ona o większej częstotliwości prowadzenia rozmów wychowawczych przez matki rozwiedzione niż matki niezamężne. Nie stwierdzono natomiast istotnych statystycznie różnic pod tym względem porównując rodziny pełne i rozwiedzione. Podobnie jak poprzednie rodzaje oddziaływań wychowawczych, kontrolowanie i czuwanie nad tym, jak dzieci wypełniają obowiązki szkolne i domowe oraz spędzają wolny czas, najbardziej nasilone jest w rodzinach pełnych ($\bar{x} = 4,07$). Najrzadziej tego typu zabiegi podejmują matki rozwiedzione ($\bar{x} = 3,78$). Różnice między tymi dwoma grupami okazały się istotne statystycznie. Natomiast pozostałe

dokonane w tym zakresie porównania (między matkami z rodzin pełnych i matkami niezamężnymi oraz między matkami rozwiedzionymi i niezamężnymi) nie wykazały istotnych statystycznie różnic.

Reasumując, otrzymane wyniki świadczą o tym, że wśród badanych grup rodzin największym nasileniem wszystkich uwzględnionych w badaniach rodzajów oddziaływań wychowawczych charakteryzują się rodziny pełne. Obecność w tych rodzinach obojga rodziców zaznacza się szerszym niż w rodzinach niepełnych podejmowaniem wobec dzieci działań o charakterze wychowawczym.

Intensywność spełniania funkcji wychowawczej wiąże się z ilością czasu na ten cel poświęcanego. Analizując odpowiedzi matek na pytanie o ilość czasu poświęcanego wychowaniu dzieci (wcale, mało, przeciętnie, dużo, bardzo dużo) stwierdzono, że najwięcej czasu poświęcają na ten cel matki niezamężne ($\bar{x} = 3,83$). Porównanie wyników uzyskanych przez matki niezamężne zarówno z wynikami matek rozwiedzionych ($\bar{x} = 3,28$) jak i matek z rodzin pełnych ($\bar{x} = 3,47$) wykazuje istotne statystycznie różnice. Nie różnią się natomiast statystycznie istotnie odpowiedzi matek rozwiedzionych i matek z rodzin pełnych. Badane matki niezamężne, które - jak stwierdzono w badaniach - poświęcają najwięcej czasu wychowaniu dzieci, posiadają najczęściej jedno dziecko w wieku przedszkolnym, podczas gdy pozostałe matki posiadają więcej dzieci i są one starsze.

Wychowanie małego dziecka wymaga, jak wiadomo, dużego zaangażowania czasowego, a posiadanie dziecka jedyne go sprzyja nadmiernej koncentracji na nim.

W badaniach uwzględniono również trudności wychowawcze sprawiane przez dzieci, potraktowane jako efekty spełniania przez badane rodziny funkcji wychowawczej. Okazało się, że odpowiedzi badanych matek dotyczące nasilenia trudności wychowawczych z dziećmi (bardzo poważne, poważne, jak w każdej rodzinie, nieistotne, nie mam wcale) nie różnicują badanych grup matek. Matki ze wszystkich trzech badanych grup oceniają trudności wychowawcze z własnymi dziećmi jako takie, które występują w każdej rodzinie.

W świetle otrzymanych wyników badań rodziny niepełne różnią się negatywnie od rodzin pełnych pod względem jakości spełniania funkcji wychowawczej. Brak udziału drugiego rodzica w wychowaniu dziecka odbija się negatywnie na zakresie i częstotliwości podejmowanych działań wychowawczych wobec dziecka. Należy ponadto podkreślić, że w rodzinach niepełnych znacznie mniej uznawaną niż w rodzinach pełnych wartością jest zbawienie duszy. Sytuacja taka może negatywnie odbijać się na ukierunkowaniu procesu wychowania w rodzinach niepełnych.

Trudności w spełnianiu funkcji wychowawczej dotyczą głównie matek rozwiedzionych, które - jak stwierdzono w badaniach - najmniej czasu poświęcają wychowaniu dzieci. Matki te posiadają na ogół więcej niż jedno dziecko i obciążenie ich wszystkimi obowiązkami odbija się negatywnie na spełnianiu funkcji wychowawczej. Otrzymane wyniki świadczą o potrzebie pomocy rodzinom niepełnym. Chodzi o pomoc duszpasterską, wychowawczą a także pomoc związaną ze spełnianiem pozostałych funkcji, gdyż spełnianie wszystkich funkcji w rodzinie pozostaje we wzajemnych związkach. Trudności sygnalizowane przez matki rozwiedzione z zapewnieniem opieki dzieciom i zaspokojeniem ich potrzeb wpływają negatywnie na spełnianie funkcji wychowawczej.

DIE ERFÜLLUNG DER ERZIEHERISCHEN FUNKTION IN UNVOLLSTÄNDIGEN FAMILIEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Ziel des Artikels ist es, die Untersuchungsergebnisse hinsichtlich der Erfüllung der erzieherischen Funktion durch unvollständige Familien, d.h. geschiedene und unverheiratete Mütter, vorzustellen. Zu Vergleichszwecken wurden auch vollständige Familien untersucht.

Die Untersuchungen wurden mittels Befragungen durchgeführt und umfassten 50 geschiedene Mütter, 50 unverheiratete Mütter und 50 Mütter aus vollständigen Familien.

Im Lichte der erhaltenen Untersuchungsergebnisse unterscheiden sich die unvollständigen Familien negativ von den vollständigen, was die Qualität der Erfüllung der erzieherischen Funktion betrifft. Die Schwierigkeiten bei der Erfüllung der erzieherischen Funktion betreffen hauptsächlich geschiedene Mütter, denen es am meisten an Zeit zur Erziehung der Kinder fehlt.